

Şerif Hüseyin (1848 [1852?]-1931)

Doğum tarihi hakkında kaynaklarda 1848 ve 1852 olmak üzere iki farklı kayıt bulunan Şerif Hüseyin Mekke'de doğmuştur. Tam adı: "Şerif Hüseyin bin Ali bin Muhammed el-Haseni bin Abdül Muin bin Avn el-Haşimi"dir. Babası Haşimi Zevi Avn kabilesinden Şerif Ali Paşa'dır. Annesi Yemenli dul bir kadındır. Dedesi Muhammet bin Abdülmuin, Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın desteğiyle 1827-1858 yılları arasında Hicaz emirlik görevini üstlenmiştir. Abdülmuin'in görevi esnasında Osmanlı Devleti'ne gösterdiği sadakat ve yerinde idare neticesinde emirlik görevi kendisinden sonra oğullarına verilerek düzen devam ettirilmek istenmiştir. Şerif Hüseyin, Emir Abdülmuin öldükten hemen sonra, 10 yaşında İstanbul'a gelip; üç yıl İstanbul'da kalmış, babasının ölümü üzerine 1861 senesinde tekrar Mekke'ye dönmüştür. Bu yıllarda Hicaz Emirlik görevi amcası Abdullah Paşa tarafından yürütülmüştür.

İstanbul'da başladığı eğitimini Emir Amcası'nın vasiliği altında Mekke'de tamamlamış, bedevi adetlerini, Arap aşiretlerinin kültürünü öğrenmiştir. Gençlik yıllarından itibaren babasının elde edemediği emirlik görevini üstlenmek için bir dizi gizli faaliyette bulunmuş, bu amaçla amcasının kızı Abdiye Hanım ile evlenmiş, Hicaz emirlerine karşı kurulan entrikalarda adı sıkça geçmiştir. Özellikle Amcası Avnürrefik'in Emirliği'ne karşı birkaç tertipte adı geçmiş, amcasını azlettirip yerine emir olmaya çalışmıştır.

Güven vermeyen ihtiraslı karakteri dikkate alınarak, Hicaz'da emirlikle ilgili entrikalar çevirip daha fazla karışıklık çıkartamaması için II. Abdülhamit tarafından Başkent'e çağrılıp 1883-1908 yılları arasında İstanbul'da ikamete mecbur tutulmuştur. Şerif Hüseyin İstanbul'a ikinci defa geldiğinde 35 yaşındadır. Kesin olmamakla birlikte 1892 senesinde bir süreliğine Mekke'ye gitmesine izin verilmiş, kısa süre sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür. II. Abdülhamit tarafından sıkı gözetim altında tutulup, **Şura-yı Devlet** Azası yapılmış, kendisine tahsis edilen konakta rahat bir yaşam sürmüştür. İlk eşi Abdiye Hanım 1886 yılında ölmüş, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın torunu Adile Hanım ile evlenmiştir. Dördü erkek olmak üzere toplam yedi çocuğu vardır. Üç kızı İstanbul'da doğmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın üçüncü senesi olan 1916 yılında başlatılıp, Osmanlı Devleti'nin Arap Yarımadası, Suriye ve Filistin'de yaklaşık 400 yıl süren hakimiyetinin sonunu getirecek isyanın tertipleycisi Şerif Hüseyin; tıknaz sayılabilecek, ortanın biraz altında kısa boylu, açık tenlidir. Gençlik yıllarından itibaren sakal bırakıp, daha sonra sakalını kesmediği bilinmektedir. Kaynaklar, fikri sabit, muhteris, kurnaz ve acımasız bir kişiliği olduğunu kaydeder. Toplum anlayışı Orta Çağ Avrupası'nın ruhban sınıfını andırır şekilde skolastik dar bir çerçevede şekillenmiştir. Aydınlanma düşüncesinin ve modern yaşamın din dışı olduğunu düşünmekteydi. **Gazi Mustafa Kemal [Atatürk]** doğduğunda 33 yaşındaydı.

Şerif Hüseyin'in yakın iş birlikçisi olacak milliyetçi örgütlenmelerle Mustafa Kemal Paşa'nın ilk karşılaşması Şam'da 5. Ordu emrine Yüzbaşı olarak atanması sonrasında gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa 1907 yılına kadar süren ilk Suriye görevi esnasında Arap milliyetçi akımlarını yerinde gözlemlemiş, Ekim ayında merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu karargâhına atanmıştır.

Şam, Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Arap subaylar tarafından **İttihat Terakki** rol model alınarak kurulan *Hizb'ul Ahd* ve *Fetat el Arap* gibi ilk fırsatta isyan edip Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen Arap milliyetçi örgütlenmelerinin merkezidir. Fetat, ayrılıkçı fikirlerini halk tabanına yayabilmek için 18 Haziran 1913 tarihinde Paris'te geniş katılımlı bir Arap Kongresi toplamıştır. Suriye Reform Partisi'ni temsilen Şefik Muayyad aynı yıl Fransa'ya başvurarak Türklerin

Suriye'den kovulması için yardım istemiştir. Bu örgütler I. Dünya Savaşı esnasında Şerif Hüseyin tarafından İngilizlerle işbirliği içinde örgütlenecek olan Arap isyanına aktif destek verecek, Lawrence'ın işgal güçlerine yardım edeceklerdir.

I. Meşrutiyet'in ilanından dört ay sonra, 1908 senesi Kasım ayında İttihat Terakki'nin uygun görüşü, İngilizlerle sıkı işbirliği içindeki Kâmil Paşa'nın himaye ve aracılığıyla Hicaz Emirliği görevine atanmıştır. Tayin gerçekleştiğinde 60 yaşındaydı. Şerif Hüseyin'in emirlik görevine atanmasında Londra'nın etkisi açıktır. Nitekim atama sonrasında Hicaz'daki bütün gelişmeler Cidde'deki İngiliz konsolosluğu tarafından yakından takip edilerek sürekli Londra'ya ve İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne raporlanmıştır. Bu tarihlerde İngiltere, sömürge imparatorluğunu, Hindistan'a giden Kraliyet Yolu'nu da güvence altına alacak şekilde Arap Yarımadası'na yaymaya karardır. Şerif Hüseyin gibi ihtiraslı bir şahsın emirlik görevine getirilmesi beklenen uygun fırsatı sağlamıştır.

Emirlik görevine başladıktan hemen sonra Osmanlı Hükümeti'nin Hicaz'daki otoritesinin altını boşaltan politikalar uygulamaya başlamıştır. Hicaz Demiryolu'nun Mekke'ye ulaşmasına karşı çıkarak, Medine ile Mekke arasındaki hattın yapımını, kendisinin el altından tertiplemediği urban bedevi saldırılarıyla engellemiştir. Hicaz Valisi Albay Vehip Bey ile yetki çatışmasına girmesi, Vehip Bey öncesindeki valilerle de hiçbir şekilde anlaşamaması isyan fikirlerinin İstanbul'da olgunlaştığını, Arap milliyetçileriyle Şerif Hüseyin arasında atama öncesinde bağlantı olduğunu düşündürmektedir. Milliyetçi örgütlenmelerle bağlantıyı İngilizler tarafından kendisine Suriye krallığı vaat edilen Faysal sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında Ürdün krallığına getirilecek Abdullah'ın küçüğü olan Faysal büyükten küçüğe üçüncü erkek çocuktur.

Şerif Hüseyin, I. Dünya Savaşı başlamadan altı ay önce, 1914 yılı Şubat ayında Osmanlı Devleti'ne karşı isyan edebilmek için İngiltere'ye işbirliği teklif etmiştir. İngiltere, bu tarihte Şerif Hüseyin'in teklifini ciddiye almayarak temkinli hareket etmeyi yeğlemiştir. Savaş başladıktan hemen sonra teklif değerlendirilmeye alınmıştır. İngilizler adına çalışan Ali el-Bezzar Mekke'ye gönderilerek 1914 yılı Ekim ayında ilk teması sağlamıştır. Türk Ordusu'nun I. Kanal Harekatı'ndaki başarısızlığı sonrasında görüşmeler devam ettirilip, Mc Mahon ile yapılacak pazarlıkların alt yapısı hazırlanmıştır. Bu sürede Londra'nın güvenini kazanabilmek için Şerif Hüseyin ve iki oğlu Abdullah ile Faysal birkaç kez kendilerine bir an önce destek verilmesi için İngiliz temsilcilere başvurmuşlardır.

Ön görüşmelerle elde edilen uzlaşma neticesinde Henry McMahon Şerif Hüseyin pazarlıklarını oluşturan ilk mektup 14 Temmuz 1915 tarihinde bizzat Şerif Hüseyin tarafından Çanakkale kara muharebeleri devam ederken, Kahire'deki İngiliz Doğu İşleri Sekreteri Ronald Storrs'a gönderilmiştir. Storrs, kendisine İskenderiye'de teslim edilen mektubu 18 Ağustos'ta Yüksek Komiser McMahon'a ulaştırmıştır. Bu ilk mektupla İngiliz-Şerif Hüseyin işbirliğinin temellerini oluşturacak müzakere süreci resmen başlamıştır. İlki Temmuz ayında, sonuncusu 18 Şubat 1916 tarihinde olmak üzere Yüksek Komiser McMahon'a pazarlıkları şekillendiren beş mektup yazılmış, aynı şekilde McMahon tarafından Dışişleri Bakanlığı'nın onayı alındıktan sonra yazılan beş mektupla Şerif Hüseyin'in talep ve isteklerine cevap verilmiştir. McMahon'un isyan öncesindeki son mektubunun tarihi 10 Mart 1916'dır. Şerif Hüseyin, Halife ilan edilip, bütün Arapların kralı olmak istiyordu. Mektuplarda bu taahhüt kendisine muğlak ifadelerle verilmiş, İngiliz diplomasisinin ucu açık ifadeleri Şerif Hüseyin'i ikna etmeye yetmiştir.

Yazdığı mektuplarla İngiltere'den istediği taviz ve teminatları garanti altına aldığına inanarak Mart ayı sonrasında isyan için nihaî hazırlıkları tamamlamıştır. Son mektuptan iki ay sonra, uzun süredir planlanan isyan 10 Haziran'da resmen Mekke'de başlatılmıştır. Şerif Hüseyin'e bağlı asilerle Mustafa Kemal Paşa'nın ilk karşılaşma olasılığı 1917 yılı Temmuz ayında, Akabe Şerif Hüseyin'e bağlı Arap asiler tarafından işgal edildiğinde Medine'nin tahliyesi tartışmaları esnasında

yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Medine'nin tahliyesine komutayı kabul etmemiş, tahliyeden vazgeçilmiştir. Şerif Hüseyin'e bağlı asilerle doğrudan ilk karşılaşma Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Temmuz 1917 tarihinde, Yıldırım Orduları grup komutanlığına bağlı olarak Halep'te kurulması planlanan 7. Ordu'nun başına getirilmesiyle gerçekleşmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, 15 Ağustos 1917 tarihinde Halep'teki görevine başlamış, umum komutan **Eric von Falkenhayn** başta olmak üzere Alman subaylarla yaşadığı anlaşmazlıklar üzerine aynı yıl Ekim ayında görevinden istifa ederek İstanbul'a dönmüştür. Kısa süren ikinci dört aylık görevi esnasında, Arap milliyetçiliğinin geniş yayılımını, Faysal başta olmak üzere Şerif Hüseyin ve oğullarının yıkıcı faaliyetlerini yerinde inceleme fırsatı bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Halep'teki görevine başladığında Faysal, Lawrence ile birlikte babası Şerif Hüseyin'in İngilizlerle oluşturduğu planlar doğrultusunda Suriye'yi işgal için Türk Ordusu'na ve tren yollarına karşı saldırılar düzenlemekte, yerel ahaliyi Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaktaydı.

Mustafa Kemal Paşa istifasından bir yıl sonra, 7 Ağustos 1918 tarihinde bir kez daha Suriye cephesine bu sefer komutayı Falkenhayn'dan devralmış olan **Liman Von Sanders** emrinde 7. Ordu Komutanı olarak atanmıştır. Halep'teki görevine başladığında Arap isyan dalgası çoktan Suriye'ye ulaşmış, İngiliz güçleri ve Arap asilerden oluşan işgalciler Filistin'in işgali sonrasında kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştı. İngilizlerin desteğinde 1 Ekim 1918 tarihinde gerçekleşen Suriye işgali esnasında İstanbul'dan gelen emir üzerine, Alman Komutan Liman Von Sanders'den görevi devralıp Suriye'deki Yıldırım Orduları Grup komutanlığına atanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, işgalin kuzeyde Türkçe konuşulan alanlara yayılmasını engelleyebilmek ve Ordu'nun daha fazla yıpranmaması için emrindeki birlikleri Toros Tünellerine doğru çekip, yerel ahalden her türlü desteği alan İngiliz ilerleyişine karşı yerinde tedbirlerle bölgedeki Türk Ordusu'nun bütünlük içinde kalmasını sağlamıştır. Bu yerinde tedbir, Arap milliyetçiliğini çok iyi analiz ettiğini; 1918 yılı Ekim ayının kaos ortamında savunulabilir, ulus devlet sınırları içinde işgale karşı direniş örgütlemeyi planladığını göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa ile Şerif Hüseyin ve oğlu Faysal arasında doğrudan ilk ilişki Faysal, Fransızlar karşısında, babası Şerif Hüseyin ise Vahhabi İbni Suud karşısında zorda kalıp yardım isteyince gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa, TBMM Ankara'da açıldıktan bir gün sonra, 24 Nisan'da yaptığı konuşmada bu duruma dikkat çekerek öncesinde bağımsızlık isteyip isyan eden Arapların bu taleplerinden pişman olup yardım için Ankara'ya başvurduğunu söylemiştir. Faysal'ın Fransızlara karşı geliştirmek istediği ittifak ilişkisinden **Nutuk**'ta da bahsedilmektedir.

Şerif Hüseyin ve iki oğlu Faysal ile Abdullah'ın bütün faaliyetleri İngiliz istihbarat elemanları tarafından takip edilmiştir. İstihbarat belgelerinin de yer aldığı İngiliz arşiv vesikalarındaki yazışmalar; Suriyeli Arapların Ankara'ya tabilik başvurusunun Savaş esnasında isyan edip, Türk Ordusu'nun yenilmesi için düşmanla aktif işbirliği yapan Şerif Hüseyin tarafından Suudlar'a karşı Ankara'nın desteğini alabilmek amacıyla yapıldığını göstermektedir. Nitekim İbni Suud, 5-7 Şubat 1920 tarihleri arasında İngiltere'nin Irak Komiseri Albay Dickson ile Hassa'da yaptığı toplantıda: Şerif Hüseyin'in temsilcilerinin Şam'da Türk Milliyetçileri ile görüştüğünü, amacın bir cihat hareketi başlatmak olduğunu söylemiştir. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre Arabistan'daki Suudi Krallığını kuran İbni Suud Suriye'deki gelişmelerden, görüşmeler TBMM'de Mustafa Kemal Paşa tarafından açıklanmadan iki ay öncesinde haberdardır.

Şerif Hüseyin'in bilgisi dahilinde yapılan başvuruların amacı Fransa'yı Millî Mücadele güçlerini kullanarak kuzeyden sıkıştırıp, Suriye'nin yönetimini ele geçirmektir. İki yıl önce Suriye işgali esnasında Türk askerlerine karşı İngiliz işbirliğinde çok sayıda can kaybına sebebiyet veren saldırılar düzenlenmiştir. Esasında ne Şerif Hüseyin'in ne de oğlu

Faysal'ın Fransa'ya karşı Millî Mücadele'ye destek vermeye niyeti vardır. Mustafa Kemal Paşa bu durumu 9 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada dile getirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın detayını bilerek gizli tuttuğu görüşme İbni Suud tarafından Hassa'da İngilizlere iletilen buluşmadır. Faysal'ın başvurusunun birkaç amacı vardır. Fransa'nın Mustafa Kemal Paşa tarafından kuzeyden tehdit edilmesi sayesinde Faysal, Suriye'deki emellerine ulaşabilecek; Şerif Hüseyin, Millî Mücadele'yi bir tehdit olarak kullanarak en büyük düşmanı Vahhabi İbni Suud'a karşı İngilizlerin desteğini alıp, Londra'yı kendisinin Arap krallığına razı edebilmek için önemli bir koz elde edecektir.

Mustafa Kemal Paşa, Şerif Hüseyin ile oğullarının güvenilmez karakterini cephe görevleri esnasında gözlemlemiştir. Olayları analiz etmekteki keskin kurmay zekâsı sayesinde söz konusu entrikaları ve Şerif Hüseyin tarafından tertiplenen girişimlerin sonuçlarını öngörmüştür. Faysal'a istediği destek sözlü olarak, Fransızları tedirgin edecek şekilde verilmiş; Fransızlar ile **Ankara Antlaşması'nın (20 Ekim 1921)** imzasından sonra Suriye işlerine karışılmamıştır.

Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması öncesinde, 1920 yılında Şerif Hüseyin Mekke'de ilan ettiği Halifeliğinin tanınması şartıyla Mustafa Kemal Paşa'ya iş birliği teklif etmiş, teklifi dikkate alınmamıştır. Şerif Hüseyin'in bu teşebbüsleri Mekke'deki İngiliz istihbarat elemanları tarafından yakından takip edilip detaylı raporlarla Londra'ya bildirilmiştir. Suudlar'a karşı İngiliz desteğini kaybeden Şerif Hüseyin ve iki oğlu Abdullah ile Faysal 1920 yılı sonrasında şahsi çıkarlarını elde edebilmek amacıyla birkaç kez daha İslam birliği adı altında Mustafa Kemal Paşa'ya destek için başvurmuşlardır.

Mükerrer başvurulardan sonuç alamayan Şerif Hüseyin, İbni Suud'a mağlup olacağı kesinleşince Büyük Taarruz başlamadan iki ay önce, 1922 yılı Haziran ayında bir kez daha Mustafa Kemal Paşa'dan yardım istemeye karar vermiştir. Kendisine güvenilmediğini bildiğinden, talep Yemen aracılığıyla iletilmiştir. Mektupta, Yemen halkının kendilerini Osmanlı Devleti'nin devamı olarak kabul ettikleri, Ankara Hükümeti idaresinde kalma isteği bildirilip, Şerif Hüseyin ile Ankara Hükümeti arasında arabuluculuk yapılması teklif edilmiştir.

Şerif Hüseyin'in yardım talebi Ankara'ya ulaştığında, Mustafa Kemal Paşa komutasındaki Türk Ordusu, işgalcilere son darbeyi vurabilmek için büyük bir gizlilik içinde son hazırlıklarını yapmaktaydı. Türk Ordusu'nun bir kez daha şahsi iktidar ihtirasları için kullanılması girişimi Mustafa Kemal Paşa tarafından karşılıksız bırakılmıştır. Buna karşın Şerif Hüseyin zorda kaldıkça Ankara'ya başvurmaktan vazgeçmemiştir. Son teşebbüs bizzat Şerif Hüseyin tarafından Suudlar karşısında gücü yetersiz kalınca 1923 yılı başında **Lozan** görüşmeleri esnasında yapılmıştır. İngiliz istihbaratı çok gizli olan bu görüşmeleri yakından, neler konuşulduğunu detaylarıyla öğrenebilecek şekilde takip etmiştir.

Görüşme, Baş Delege **İsmet Paşa** ile Arap temsilciler Şekip Arslan (Suriye), Naci el-Asil (Hicaz), Cafer Paşa (Irak), Ahmet Lütfi Bey, Cavid Bey, Celal Bey, Dr. İsmail Sıdkı, Prof. Berakatullah (Hindistan), Abdulvahid, Muhtar Bey, Nuri Bey ve diğer birkaç Arap kabile şefi arasında Ocak ayı sonunda Cecil Otel'de gerçekleşmiştir. Heyet içindeki ikinci kişi Naci el-Asil Şerif Hüseyin'in temsilcisidir. Mustafa Kemal Paşa ile uzlaşmak, Ankara'dan İngilizlere karşı bir ittifak ve savunma antlaşması elde etmek üzere görevlendirilmiştir.

Şerif Hüseyin, anlaşma karşılığında kendisinin bütün Arabistan'daki Arap Krallığının tanınmasını talep etmiştir. Ankara'nın tepkisini çekmemek için Halifelik iddiaları gündeme getirilmemiş, Şerif Hüseyin her yazışmasında vurgu yaptığı bu unvanı kullanmaktan kaçınmıştır. Şerif Hüseyin'in temsilcisi aynı zamanda İngilizlerle de temas

yürütmektedir. İngiliz istihbaratı büyük olasılıkla görüşmenin bütün detaylarını bu sayede elde etmiştir. Görüşmede ısrarla istenilen askeri destek ve ittifak taleplerine olumlu cevap verilmemiş, işgallere karşı Arapların birlik olmaları tavsiye edilmiştir.

Aynı tarihlerde son Osmanlı Sultanı **Vahdettin**, iki ay kaldığı Malta'dan ayrılarak Şerif Hüseyin'in davetiyle Hicaz'a gelmiştir. Lozan'da Mustafa Kemal Paşa ile askerî ittifak kurmaya çalışan Şerif Hüseyin diğer taraftan Sultan Vahdettin vasıtasıyla Halifeliği ele geçirmeye çalışmıştır. Sultan Vahdettin, Şerif'in sonu gelmeyen entrikalarına alet olmayı katı bir tutumla reddetmiştir. Şerif Hüseyin, Sultan Vahdettin'in ağzından, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını suçlayan, Halifelik hakkının kendisinde olduğunu, Şerif Hüseyin'e büyük bir minnet duyulduğunu dile getiren bir manifesto yayınlamıştır. Bu fırsatçı davranışı öğrenen Sultan Vahdettin'in şiddetli itirazı üzerine düzmece manifesto mecburen geri çekilmiştir.

Hilafetin kaldırılmasından iki gün sonra, 5 Mart 1924 tarihinde kendisini Halife ilan eden Şerif Hüseyin'in Halifeliği, baskıcı bir anlayışla idare ettiği Hicaz'da bile kabul görmemiştir. Aynı yıl 4 Ekim'de Suud işgalinin Hicaz'a ulaşması üzerine tahttan çekilmek mecburiyetinde kalmış, 10 gün sonra bir daha dönmek üzere Hicaz'ı terk etmiştir. Bir süre Akabe'de Suud işgaline ve İngilizlere karşı direnmeye çalışmış, 18 Haziran 1925 tarihinde İngiltere tarafından Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.

Arapça kaynakların bir kısmı Şerif Hüseyin'in Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklendiğini ileri sürmektedir. İddiaya göre Şerif Hüseyin, İngiltere ve Suudlar'a karşı zora düştüğünde Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklenmiştir. Benzer iddialar İbni Suud ile Londra arasındaki yazışma raporlarda da yer almaktadır. Bu iddialar hiçbir şekilde doğru değildir. Şerif Hüseyin İngilizlere, Faysal ile Suriye Arapları ise Fransızlara karşı zora düştüklerinde Mustafa Kemal Paşa'dan birkaç kez yardım istemişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın Şerif Hüseyin ya da oğullarına aktif desteğini gösteren herhangi bir belgeye arşiv kayıtlarında rastlanmamaktadır.

Şerif Hüseyin, Hicaz bölgesinde hâkimiyet kurduğunda ilk iş olarak, burada bulunun Türk memurlarla tüccarların her türlü mülk ve varlıklarına el koymuş, Millî Mücadele döneminde ve sonrasında da bu malları geri vermeyi reddetmiştir. Suudlar iktidarı ele geçirdikten bir yıl sonra, 1926 yılında Şerif Hüseyin tarafından el konulan Türk mülklerini iade etmişlerdir. İade işlemiyle ilgili arşiv vesikasında geçen "*Sabık Hicaz Kralı Şerif Hüseyin haini tarafından...*" ifadesi dikkat çekicidir. Bu ifade Millî Mücadele süresince Şerif Hüseyin ve iki oğlu Faysal ile Abdullah tarafından verilen güvencelere Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere hiçbir şekilde güvenilmediğini açıkça göstermektedir.

Şerif Hüseyin tarafından isyanın ilk resmî mektubunun yazıldığı Kahire Doğu İşleri Sekreteri Ronald Storrs 1926 yılında Vali olarak Kıbrıs'a atanmıştır. Beş yıl Kıbrıs'ta Ronald Storrs'un gözetimi altında tutulan Şerif Hüseyin hastalığının ilerlemesi üzerine İngiltere'nin izniyle 26 Kasım 1930 tarihinde Kıbrıs'tan oğlu Abdullah'ın Kral olduğu Ürdün'ün başkenti Amman'a nakledilmiştir. Bu tarihte diğer oğlu Faysal da Irak Kralı'dır. Amman'da sağlığı daha da kötüleşen Şerif Hüseyin, 4 Haziran 1931 tarihinde 83 yaşında ölmüş, ertesi gün Mescid-i Aksa'ya defnedilmiştir.

İsmail KÖSE

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Arab Bulletins, Bulletin of the Arab Bureau in Cairo, 1916-1919, Vol. I, Archive Editions: London, 1986. s. vii-xxviii.

Arab Bulletin, No. 3, Secret, SharaiLazoghli, Cairo, On theMiddle East, April 1, 1920.

Arab Bulletin, Nos. 104, 105 and 106, Excerpts relating to advance of Faisal's Northern Army to Damascus, September-October 1918.

Arab Bulletin, Secret, ArabBureau, November 1918-January 1919.

Arab Bulletin, No. 2, Savoy Hotel, Cairo, June 12, 1916.

Arap Bulletin, No. 13, Savoy Hotel, Cairo, August 1, 1916.

BCA, 12.06.1922/03010.260.7580.14.

BOA, 030.10.260.748.5.

FO 371/3381, War Office to Treasury, 18 December 1917.

FO 371/8997, Account of talks at Lausanne from 31 January 1932.

FO 37118946, Jeddah reports by L. B. Grafftey-Smith, Acting British Consul, Jeddah for period 1 February -29 May 1923.

FO 882/22, Report by Captain Nasiruddin Ahmad on his visit to Mecca, 19 September 1920.

FO 371/2130, Sir Kitchener, Cairo, to Sir Edward Grey, 6 February 1914.

FO 371/2130, Relations between the Sherif and the Sublime Porte, 19 March 1914

FO 371/2768, Telegram to Cairo from Foreign Office, 24 September 1914.

FO 371/2486, Capt. G. Symes, Translation of a Arab Notable's Views on Sherif Hussein, 19 July 1915.

FO 371/2486, Sir H. McMahon, Alexandria to Foreign Office, 26 August 1915.

L/P&S/18/B215, Statement of Mohammed ibn Arif ibn Oreifan, 18 August 1915.

L/P&S/10/391, Colonel Dickson's Report in his Mission. 13 February 1920.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, İ. 1, C. 4, 24 Nisan 1336 [1920].

TBMM GizliCelseZabıtları, İ. 13, C. 3, 9 Mayıs 1336 [1920].

TBMM GizliCelseZabıtları, İ. 21, C. 2, C. 3, 29 Mayıs 1336 [1920].

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 18 Şubat 1331 [1915], D. 1, C. 2, İS: 2.

Telif Eserler

Ali A. Allawi, **Irak Kralı I. Faysal**, (çev. Hakan Abacı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Ayman, Mahmoud, **[Arap İhtilalini Takip Eden Mısır Gazetelerindeki Politik Trendler Üzerine Bir Çalışma]**, University of Suez, Egypt, 2016.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi, Harbin Başlangıcı'ndan İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar, IV. Cilt 1. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları: S: 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979.

Cemal Paşa, **Hatıralar**, 5. Baskı, ed. Alpay Kabacalı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

Çopur, İzzettin, "Hicaz, Filistin ve Suriye Cephesinde Arap Ayaklanması, Bu Ayaklanmada İngiliz Lawrence'in Rolü", **Stratejik Araştırma ve Etüt Bülteni**, Genelkurmay ATASE Yayını, S.1, Y.1, (Eylül 2001), Ankara, 2001.

Hussein, Moanis, **[Kureyş Tarihi]**, Dar Al-Manahilforprinting, publishinganddistributionand modern eraforpublicationanddistribution, 2002.

Kandemir, Feridun, **Fahrettin Paşa'nın Medine Müdafaası**, 4. Baskı, Yağmur Yayınları: İstanbul, 2006.

Kıcıman, Naci Kaşif, **Medine Müdafaası Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?**, Sebil Yayınları, İstanbul, 1971.

Kılıç, Selami, "Alman İmparatorluğu'nun Kutsal Savaşı: 'Cihat' Mimarları, Söylem ve Girişimleri", **Kuruluşundan Günümüze Türk Ordusu, On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I**, 20-22 Mayıs 2009, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

Köse, İsmail, **Büyük Oyun'unKüçükAktörüŞerif Hüseyin**,2. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.

Köse, İsmail, **İngilizArşivBelgelerinde Arap İsyanı**, 4. Baskı, Kronik Yayınları, İstanbul, 2021.

Kurşun, Zekeriya, "İbn. Avn, Muhammed b. Abdülmuin", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, C.19, Ankara 1999. s. 341.

Nutuk, (ed. Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran) Kaynak Yayınları: İstanbul, 2015.

Öztürk, Taha, "Şerif Hüseyin'in Mekke Emirliği'ne Atanma Sürecinde Ailesiyle İstanbul'da Geçirdiği Yıllar", **Vakanivüs, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, (Mart 2017) 2/1. s. 154.

Sabri, El-Omari, **أوراق الثورة العربية الكبرى**[**Büyük Arap İsyanı Belgeleri**],Riyadh Al RayesforBooksand Publishing, 1992.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, Büyük TaarruzHazırlıkve Büyük Taarruz, C II, K. 6, Kitap 1.

Williams, M. V. Seton, **Britain and The Arab States**, Luzac& Company Ltd.: London, 1948.

17/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/serif-huseyin-1848-1852-1931/?pdf=4232> adresinden erişilmiştir